

ANAMIN KİTABI

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

Kişiler

Âfet Hanım	Kadri Bey'in üvey annesi
Cemal	Yakup Kadri'nin Manisa'daki arkadaşı
Hakkı	Yakup Kadri'nin üvey amcası
Hulusi	Kadri Bey'in eski arkadaşı
İkbal Hanım	Yakup Kadri'nin annesi
İzzet Bey	Kadri Bey'in babası
Kadri Bey	Yakup Kadri'nin babası
Lefter	Kadri Bey'in dadısı
Şahende	Hulusi Bey'in eşi
Şevket	Yakup Kadri'nin kuzeni
Vehibe Hanım	Komşu
Yakup Paşa	Kadri Bey'in amcası
Yıldız	Zahide Hanım'ın azatlı kölesi
Zahide Hanım	Yakup Kadri'nin babaannesi

Özet

Yakup Kadri'nin annesi İkbal Hanım, Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın yeğeni İbrahim Paşa'nın sarayında evlatlık olarak büyümüştür. Ancak Arabi Paşa Ayaklanması nedeniyle Mısır'dan ayrılmak zorunda kalınca İbrahim Paşa'nın annesi Şemsi Hanım, Yakup Karaosmanoğlu'nun evlatlığı olduğu için İzmir'e dönmek ister. Yakup Bey'in yeğeni Kadri onları İzmir'den Manisa'ya, kendi evine davet eder. Fakat Şemsi Hanım, Kadri Bey'in maddi sıkıntıları nedeniyle ona yük olmamak için Mısır'a geri dönmeye karar verir. Kadri Bey bu arada İkbal Hanım'la evlendiği için o da onlarla Mısır'a yerleşir. Böylece Yakup Kadri, Kahire'de dünyaya gelir. İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra Kadri Bey ve ailesi Manisa'ya taşınırlar. Kadri Bey geçirdiği bir hastalıktan ötürü burada hayatını kaybeder. Bunun üzerine, ailesi Mısır'a geri döner fakat 1908'de İstanbul'a yerleşir. Yakup Kadri, bu eserinde yoğunluklu olarak Manisa'daki çocukluk anılarını aktarır.

Olaylar

Anne ve Baba

Yakup Kadri, babası Kadri Bey'in ne görünüşünden ne giyinişinden ne taşralı şivesinden ne de hâl ve tavırlarından hoşlanır. Büyüdüğünde onun gibi dazlak kafalı, top sakallı ve tıknaz bir adam olmak istemez. Onun dışarıdaki görünüşüyle içerideki hayatı arasında devasa bir fark gözlemler. Örneğin, Kadri Bey çevresindeki herkesten iyi giyinse de evinin kapısından içeri girer girmez üstündeki tüm şık kıyafetleri sabırsızca çıkarmaya başlar ve bir anda kaba saba bir adama dönüşür. Geçirdiği felç nedeniyle vücudunun bir kısmı henüz iyileşmediği için ona soyunurken ya hizmetçi ya da İkbal Hanım yardımcı olur. Ancak o her seferinde bir teşekkür bile etmez.

İkbal Hanım ise kibar ve kibirli yapısına rağmen evdeki tek çalışanları bir aşçıyla bir hizmetçiden ibaret olduğu için evin nerdeyse tüm işlerini üstlenir ve eşinin kendisine bazen dadı bazen de kalfa gibi davranmasına göz yumar.

Mısır'dayken

Yakup Kadri ve ablası, Manisa'daki evlerinde bir köşeye çekilip kalabalık bir evde şımartılarak yaşadıkları Mısır'ı düşünerek sessizce ağlarlar. Orada babalarıyla sık sık fayton gezilerine çıkarlar. Ancak bir gün babası onları Özbekiye Bahçesi denilen mekânda bırakıp ortadan kaybolunca terk edildiklerini düşünerek korkuya kapılırlar. Onlarla ilgilenen garson onları dondurmayla sakinleştirmeye çalışsa da sakinleşmezler. Garson sonunda babalarını getireceğini söyleyerek yanlarından ayrılınca Yakup Kadri onu gizlice takip eder ve babasını kuytu bir yerde bir kadınla otururken görür. O an

babasının ona öfkeyle saldıracığını düşünürken babası mahçup bir tavırla yanındaki kadına bir şeyler söyleyip ayaklanır.

Kabahatini unutturmak istercesine Yakup Kadri'yle ablasını çok sevdikleri oyuncakçı dükkânına götürür. Yakup Kadri, İngiliz kıslalarının önünden geçerken gördüğü nöbetçilerin kıyafetlerine imrendiği için İngiliz askeri üniforması ister. Babası Kadri Bey, oğluna şahit olduğu şeyi unutturacak bir şey almak ister ancak o üniformanın ufağını bulmak imkânsız olduğu için sinirlenerek ona bir zeybek şalvarıyla cepkenin daha çok yakışacağını söyler. Fakat Yakup Kadri diretince çaresizce ertesi gün terziye gidip üniformayı diktireceğine söz verir. Oyuncakçıdan da kaskı andıran bir miğfer alır. Yakup Kadri miğferi başına geçince bu sefer gözlerini oyuncak tüfekte trampete diker.

Akşam eve başında miğferi, omzunda tüfeği, boynunda trampetiyle gelince hâne halkı kahkahaya boğulur. Gülmeyen tek kişi annesidir zira babası o gece eve gelmeyecektir. Yakup Kadri bir ara babasını o gün nasıl gördüğünü anlatacak olur fakat annesi ne söyleyeceğini sezmiş gibi onu susturarak zoraki bir gülümsemeyle trampetini çalmasını ister.

Manisa'daki Günler

Yakup Kadri'nin Manisa'da ne oyuncakçı ne de oyuncaklarla oynayacak vakti vardır. Sabahın erken saatlerinde uyanıp hiçbir şey yemeye fırsat bulamadan çamurlu yollardan geçerek okula gider. Ancak okula vardığında rahatlayacağı yerde içi daha çok sıkılır. Zira okulun yaşlı kapıcısı eskiden onun dedelerinden birinin uşağı olduğu için onu her gördüğünde eğer tanırsa yüzünü okşar tanımazsa da sebepsizce kulağını bükür. Ancak her seferinde elinde bir ıslaklık üstünde de temizlediği tuvaletlerin kokusu olduğu için Yakup Kadri her iki durumda da ondan tiksindir.

Zaten onu okuldan bıktıran şey hocası Mustafa Efendi'nin somurtkan yüzü ya da okul müdürü Hüseyin Efendi'nin sopası değil tanık olduğu bu pisliktir. Sınıfı pejmürde kıyafetli, yalınayaklı ve hayatları boyunca sabun görmemiş gibi kokan çocuklarla doludur. O yüzden içeri her girdiğinde bayılmamak için kendini zor tutar. Öğle yemeği için yemekhâneye indiğinde sefer tasında getirdiği yemekler yemekhânenin pis kokusu yüzünden mide bulandırıcı şeylere dönüşür. Diğer çocuklar onun yemek yemediğini görünce onu rahatsız etmeye başlar, sonunda o da yemeğini onlara bırakıp kendini avluya atar.

Çekingenliği yüzünden kendini hiçbir durumda savunamaz. Seneler sonra bir bayram günü kendisinden birkaç yaş büyük komşu çocuğu Cemal ile gezmeye çıktığında bayram harçlıklarını saklamasını tembihleyen Cemal'e haber vermeden su muhallebisi almaya kalkar. Ödeme yaptıktan sonra cüzdanını ceketinin cebine koyar ve tam bu anda bir elin cebine girdiğini fark eder. İki eliyle su muhallebisini tuttuğu için hiçbir şey yapamadan bakakalır. Elini cüzdanına uzatan kişi, okuldan tanıdığı kendinden büyük bir çocuktur. Çocuk, yüzünde bir sırıtişla onun gözlerinin içine bakarak cüzdanını alır ve gider. Yakup Kadri ise onu ondan daha büyük ve güçlü olan Cemal'e şikayet edebileceği yerde hiçbir şey söylemez, sadece büyük bir utanç duyar.

Annesinin Utangaçlığı

Yakup Kadri bu utangaçlığın kendisine annesinden geçtiğini düşünür. Annesi için felaket demek ayıp demektir. Kadri Bey'in borçları yüzünden Mısır'daki evine haciz geldiğinde eşyası elden gideceği için üzölmek yerine elalemnden utanmıştır. Kadri Bey felç geçirdiğinde onun itibarını zedelememek için hastalığını bir süre herkesten saklamış fakat yavaş yavaş insanların öğrenmeye başlamasıyla Manisa'ya göç etmiştir.

Hulusi Bey

İkbal Hanım, Manisa'ya göç ettiklerinde Karaosmanoğlu adını taşıyanların onlara yardım edeceğini düşünür ancak Kadri Bey'in eski dostu Hulusi Bey dışında onlara hiçkimse yardımcı olmaz. Hulusi Bey onları istasyonda karşılar ve bir süre boyunca evinde ağırlar.

Dağ

Hulusi Bey'in evinde kaldıkları sırada Yakup Kadri'nin dikkatini uzakta görünen dağ çeker. Onu ilk gördüğünde korkarak geri geri yürüyüp annesine seslenir. Annesine onun ne olduğunu sorduğunda annesi önce dağ cevabını verir ancak böyle anlaşılmadığını hissedince Arapça olarak açıklamaya başlar. O günden sonra Yakup Kadri dağa her baktığında onda ya diz çökmüş bir deve ya ağızını

açmış bir aslan ya da bir sarayın dehlizlerini görür. Zamanla dağa gitmek bir takıntıya dönüşünce sonunda komşu oğlu Cemal onu dağa götürür ancak dağda ne hayal ettiği küçük hayvanları ne de insanları görür. Geri döndüklerinde bu hayal kırıklığını kimseye belli etmeden yol boyunca yaşadıklarını abartılı bir şekilde anlatır. Gerçekteyse tüm zorlukları çeken onu yer yer sırtında taşımak zorunda kalan ve dönüş yolunda Yakup Kadri'den hoşlanmadıkları için iki ayrı yerde onlara saldıran mahalle çocuklarını püskürten Cemal'dir.

Yıldız Dadı

Bir gün bu dağa onu ve ablasını Kadri Bey de götürür. Yolda üç arkadaş gibi sohbet ederler. Dönüş yolunda Kadri Bey bir evin önünde durup kapının ipini çekerek Yıldız Dadı diye birine seslenir ancak cevap alamayınca avluya girer. Yakup Kadri evine baskın yapar gibi girdikleri bu kadının babaannesi Zahide Hanım'ın azatlı kölesi olduğunu, babasıyla birlikte büyüdüklerini öğrenir ama babası ona dadı diye seslendiği için aslında babasının onun elinde büyüdüğünü düşünür. Fakat babalarının dadı, kendisininse bacı diye hitap ettiği bu kadın babasından çok daha genç görünen bir Çerkes'tir ve ona büyükbabasının üçüncü karısı Âfet ninesini hatırlatır.

Âfet Nine

Oğlunu kaybettikten sonra bütün merhametini Yakup Kadri'ye aktaran Âfet Hanım ne zaman misafir olarak gelse Yakup Kadri onunla uyur. Bazı geceler annesinin koynundan gizlice ayrılıp onun yanına gider ama sabahları annesinin bu duruma çok alındığını görür. Ancak onun ninesine olan düşkünlüğünden alınan tek kişi annesi değildir.

Âfet nine onları Mısır'da ziyaret edip geri döndükten sonra bir gün Yakup Kadri evdekilerin onun ne kadar üzüldüğünü anlamaması için oyuncaklarıyla oynuyormuş gibi davranır ancak gözü ninenin boş kalan şiltesine takıldığında ağlamaya başlar. Bunun üzerine babası sinirlenip onu dokuz ay karnında taşıyan kadının yanında olduğunu söyleyerek onu azarlar. Fakat Yakup Kadri şilteye sarılıp ağlamaya devam eder.

Mevlevilikle Tanışmak

Bir gün babası onu ve ablasını alıp gezmeye götürür. Yıldız bacının evine uğrayıp ondan fındık fıstık aldıktan sonra bir su kaynağının başına çömelip yanında getirdiği bir şişeyi akan suyun içine yerleştirir. Yakup Kadri'yle ablası yere oturmaya alışkın olmadığı için babalarına şaşkınlıkla bakabilirler. Babaları onlara kuruyemiş yedirmeye çalışırken Yakup Kadri değişik giyimli üç adamın onlara doğru yürüdüğünü görür. Gelenleri babasına gösterince babası elindeki şişeyi ve kadehi saklayıp ayaklanır. Gelenler onlara selam verip yürümeye devam eder. Babası, önde yürüyen adamın Mevlevi tekkesinin şeyhi olduğunu söyler.

Bunun üzerine Yakup Kadri Mevlevi tekkesinde derviş olmaya merak sarar. Sema ayinlerini gördükten sonra tüm oyunları bırakıp geceliğinin eteklerini havalandırmaya çalışarak evde semazenler gibi dönmeye başlar.

Lefter

Hulusi Bey'in evinde bir süre kaldıktan sonra hemen onun evinin bitişinde yine ona ait olan bir eve kiracı olarak çıkarlar. Yakup Kadri yedi yaş dışı çıkardığı için kendini çok iyi hissetmez. Odada kıvrılıp yatar. O sırada oda kapısı yavaşça açılır ve içeri siyah tenli bir kadın girer. Onun ağır ağır yürüyerek içeri girdiğini gören Yakup Kadri korkuyla bağırmaya başlar. Daha sonra o kadının, babasının dadısı Lefter bacı olduğunu, babasının onu sokakta duvarlara tutunarak yürüdüğünü görüp acıyarak eve getirdiğini ve bir göz hastalığı yüzünden gözlerinin görmediğini öğrenir.

Hakkı Amca

Babasının anneden üvey kardeşi Hakkı bir gün İstanbul'dan gelerek onlara yerleşir. Muzipliği seven bir genç olduğu için Yakup Kadri'yle birlikte gözleri görmeyen Lefter bacıyı eve hırsız girdiğini düşündüren şakalarıyla korkutur. Ancak hiçbir zaman Yakup Kadri'nin ailesiyle aynı sofrada yemek yemez. Aynı odada oturmaz. Eve kimse görmeden girip çıkar. Yakup Kadri, babasıyla amcasının bir araya geldiği anlarda babasının onu başıboş bir hayat sürdürdüğü için şiddetle azarladığını duyar. Hakkı amca asker kaçağı olduğu için bir gün kapılarına dayanan askerler tarafından götürülür.

Kadri Bey'in Değişimi

Kadri Bey günden güne daha çok hastalanır ve sokağa çıkamayacak bir hâle gelir. Artık sürekli evde zaman geçirdiği için gecelik, hırka, fes ve terliklerinden başka şey giymez.

Namazlarını uzatarak kılar, hiç kaldırmadığı seccadesinin üzerinde oturup uzun uzun dualar okur. Yakup Kadri'ye zorla sure ezberletmeye çalışınca Yakup Kadri herhangi bir şeyi okumadan anlamakta güçlük çektiği için bundan rahatsız olur. Babasından korkmaya ve kaçmaya başlar. Ancak ikindiyle akşam namazı arasında babasının ona ve ablasına anlattığı mucize hikâyelerini masal dinliyormuş gibi dinler. Babası örneğin, Çulsuz Yusuf adlı bir delinin kuralık zamanında dua ederek yağmur yağdırdığını sel basınca da yine duayla yağmuru kestğini iddia eder.

Yakup Kadri yaşı biraz ilerleyip de babasının aşk mektubu müsveddelerini gördüğünde annesi onların kim için yazıldığını anlatır. O zaman, Mısır'da onları sık sık ziyarete gelen prensesi ve her geldiğinde onu nasıl hayranlıkla seyrettiğini, prensesin ona bir çocuk gibi değil de bir erkek gibi baktığı için şakayla karışık takıldığını hatırlar. Babasının prensese olan aşkını gündelik dilde ifade edemeyeceğini anlayıp şire başvurmasından çok etkilenir ve şirle uğraşmış, devrin en seçkin edebi eserlerini okumuş bir adamın anlattığı bu gülünç hikâyelere inanacak kadar değişmiş olmasına ihtimal vermek istemez.

London Saati

Evdeki London markalı konsol saati bozulunca babası bu sefer bütün dikkatini ona yoğunlaştırır. Diğer her şeyi unutarak sabahın erken saatlerinden akşam karanlığına kadar bu saatle uğraşarak zaman geçirir. Günler sonunda saatin içinden çıkardığı parçaları tamir ettiğini düşünerek geri takar ancak bu sefer saat hiç işlemez. Babasının ona tekrar sure öğretmeye kalkışmasından korkan Yakup Kadri okuldan gelir gelmez kendini mutfağa atar ve babasıyla karşılaşmamak için erkenden yemeğini yiyip odasına çekilir.

Şevket Abi

Bir gün İstanbul'dan halasının oğlu Şevket abi gelince babası bu sefer zamanını onunla sohbet ederek geçirmeye başlar. Yanlarına ne zaman biri gelse babası konuyu değiştirdiği için ne konuştuklarını bir türlü anlayamazlar fakat ikisinin de yüzünde acılı bir hâl sezilir. Gece yaralarına kadar süren bu konuşmalar kış mevsiminde soğuktan dolayı eziyetli bir hâl alır fakat babası bir türlü uyumadığı için Şevket abisi de mecburen onunla sohbet etmek zorunda kalır. Bazı geceler annesi uyanıp babasını yatırmaya çalışsa da babası sigarasını bitirip yatacağını söyleyerek annesini gönderir fakat yine oturmaya devam eder. Bir gece annesi dayanamayıp Şevket'i rahat bırakmasını isteyerek babasına kızar ancak babası, Şevket'in kendi ablasının oğlu olduğunu, eğer karışacaksa kendi çocuklarına karışması gerektiğini söyleyince annesi bir daha bu konuda hiçbir şey söylemez.

Kadri Bey Hayal Âleminde

Bir yaz gecesi Yakup Kadri uyanıp cibinliğin arkasında babasının dikildiğini görür. Sürekli gecelik içinde dolaşan babası giyinmiş kuşanmış hâlde bir şeyler mırıldanmaktadır. Yanı başında annesinin kimildadığını görünce daha da şaşırır. Onun neden ve nasıl yanına yattığını anlamlandıramaz. Annesi yerinden fırlayınca gözlerini kapatıp onun babasıyla konuşmasını dinlemeye başlar. Babası o gecenin Kadir Gecesi olduğunu, camiye gideceğini, ezanların okunduğunu söylerken annesi o gecenin Kadir Gecesi olmadığını, ezanların okunmadığını, gece yarısı camiye gidemeyeceğini söylemektedir. Annesi böyle konuşarak babasını sokağa çıkmaktan vazgeçirir.

Ancak Kadri Bey arada bir İstanbul'a kardeşinin yanına gideceğini söyleyerek eşyalarını bavullara toplamaya başlar. Bu dakikalarda onu durduran tek şey kızının gözyaşları olur. Onu tıpkı annesine benzediğini söyleyerek sever, İkbâl Hanım da doldurulan bavulları gizlice boşaltır.

Zahide Hanım

Yakup Kadri çocukluğu boyunca babaannesi Zahide Hanım hakkında övücü sözler işitir. Büyükbabasının diğer karısı Âfet ninesi de dahil olmak üzere herkes onun ne kadar kibar, nazik, alçakgönüllü ve vakarlı bir kadın olduğundan bahseder. Ancak insanlar hakkında çeşitli yargılara varmaya başladığı bir yaşa gelince büyükbabası İzzet Bey'in herkesin bu kadar övgüyle bahsettiği kadın hakkında, üstelik o kadın bir de amcasının kızyiken, neden hiç iyi konuşmadığını, onun sevgisini

neden başka kadınlarla paylaştığını ve en önemlisi, neden ablası Ayşe Hanım'ın cariyesinden bir çocuk yaparak onun kahrından ölmesine sebep olduğunu sorgulamaya başlar.

Babasının, kendi ailesine karşı benzer vefasızlıklarda bulunduğunu unutarak annesi Zahide Hanım'ı kutsallaştırdığını düşünür. Zira Kadri Bey sık sık annesinin mezarını ziyaret edip öldüğünde de onun yanına gömülmeyi vasiyet eder. Ancak vasiyeti bir sebepten yerine getirilemez ve babası İzzet Bey'in bulunduğu mezarlığa gömülür. Yıllar sonra Yunan işgalcilerin bir taş yığını hâlinde bıraktığı bu mezarlık, Manisa'nın en işlek caddelerinden birine dönüştürüldüğü için Yakup Kadri'nin aile kabristanı yok olur.

Kadri Bey'in Ölümü

Sevinçle Ramazan ayını bekleyen Kadri Bey yine İstanbul'a gitmeyi kafasına koyar. Ancak bu sefer bu planı hakkında daha ciddidir. Ramazan ayı gelmeden önce alışveriş yapacak sonra da yola çıkacaktır. İkbâl Hanım bu ciddi plan karşısında daha fazla direnemez ve onun eşyalarını hazırlamaya başlar. Kadri Bey söylediği gibi yola çıkmadan önce berbere gidip tıraş olduktan sonra Ramazan ayı için alışveriş yapıp yanında hamallarla eve geldiğinde Yakup Kadri onun gençleştiğini düşünür. Fakat Kadri Bey ertesi akşam aniden yatağa düşer.

Hulusi Bey'in eşi Şahende Hanım Yakup Kadri'yle ablasını alıp kendi evine götürür. İlk defa annelerinden ayrı bir gece geçirecekleri için ablası sessizce ağlarken Yakup Kadri'nin korkudan çenesi titrer. Şahende Hanım olabildiğince neşeli görünüp onları oyalamak istese de kâr etmez. İki kardeş saatlerce kıvranıp durur.

Yakup Kadri sabah olduğunda kendini yabancı bir odada bulunca sinirleri daha da bozulur ve ağlamaya başlar. Hulusi Bey'le Şahende Hanım onu sakinleştirmek için babasının iyileştiğini söyler ama o babasının hastalığını çoktan unutmuştur. Sadece annesinin yanına gitmek istediğini haykırır. Sonunda kendi evlerine döndüklerinde kendilerini yabancı gibi hissederler. Zira orası artık kalabalık bir cenaze evidir. Gece olduğunda anneleri odalarına girip çocuklarının artık yetim kaldığını söyleyerek ağlar. O böyle davrandıkça Yakup Kadri uyuyor gibi yapar ve içten içe Hulusi Beylerin evine geri dönmek ister.

Ertesi sabah Şahende Hanım onlara gelir ve yatak odasının kapısını açarak Yakup Kadri'ye odanın ortasındaki yer yatağı üzerinde uzanan babasının ölüsünü gösterir. Onun artık rahatça uyuduğunu söyler. Yakup Kadri babasının ölüsüne dikkatle bakar. Bütün vücudu bir şalla örtülmüş, üstüne de duvarda asılı duran kılıç konmuştur. Şahende Hanım'ın ona babasının rahatça uyuduğu yalanını söylemesine kızar ve hiçbir söylemeden evdeki kalabalığı hızla yararak avluya çıkar.

Ancak avlu da artık bildiği avlu değildir. Bazı adamlar avluya çadır kurarken bazıları da kocaman bir kazanı üç büyük taşın üstüne oturtmaya çalışmaktadır. Bir kenarda da tahta bir kerevet duvara dayanmış beklemektedir. Biraz sonra, babasının kazanda ısınan suyla çadırdaki kerevetin üstünde yıkanacağından habersiz kendini sokağa atar. Komşularının bahçe kapısının açık olduğunu görünce hemen oraya koşar.

Kadri Bey'in Ölümünden Sonra

Yakup Kadri ve ablası, Hulusi Bey'in evinde birkaç gün kalıp geri döndükten sonra anneleri onlara babalarının öldüğünü söyler. Ablasıyla annesi hüngür hüngür ağlarken Yakup Kadri'nin gözlerinden bir damla yaş düşmez, öylece kalakalır. Ağlayamadığı için utanarak kendini evden dışarı atar. Bu kaçingan hâli Âfet ninesiyile Şevket abisi onlara gelene kadar devam eder.

Bir süre sonra Lefter bir gün oturdukları odaya gelip ölmek üzere olduğunu haber verir. Âfet nineyle İkbâl Hanım Lefter'in aklını yitirdiğini düşünerek birbirine bakıp gülerler. Lefter, Âfet nineyi odasına çağırır ve ölümünden sonra yapılmasını istediği şeylerle ilgili bilgi verir. Bundan yaklaşık bir saat sonra Lefter'in odasından bazı sesler gelir. Yanına gittiklerinde onun can çekiştiğini görürler. Yakup Kadri onun o hâline tahammül edemediği için korkuyla evden dışarı fırlar. Bu iki ölümünden sonra ev onun için adeta bir türbeye dönüşür ve evde zaman geçirmek istemez.

İki Yakup Kadri

Yakup Kadri okula başladığı günden beri iki eksiklik hissi arasında gidip gelmektedir. Evde okuldaki Yakup Kadri'den okulda da evdeki Yakup Kadri'den dolayı utanır. Annesi onu hassas bir çiçek gibi

yetiştirmeye çalışır ancak o okula gidip geldikçe kabalaşmaya başlar. Zira okuldaki arkadaşları onun kıyafetleriyle ve kibar tavırlarıyla alay eder. Bu durumla baş etmek için onu okula on dört on beş yaşlarında bir kalfa getirip götürür. Bu kalfa onu teneffüs saatlerinde bile yalnız bırakmaz. Kendisinden daha çelimsiz çocukların bile yalnız başına zaman geçirdiğini gördükçe Yakup Kadri bu hâlden daha da çok utanır.

Sık sık okul çıkışında çıkan kavgaları birlikte seyrederek. Ancak her seferinde kalfası diğerini döven çocukların sırtını okşarken dayak yiyenlerin yüzlerine tükürür. Bir gün böyle bir kavga sırasında yüzü gözü yara bere içinde ağızından ve burnundan kanlar akarken ondan yardım isteyen bir çocuğu elinin tersiyle itince Yakup Kadri bu vicdansızlığa dayanamayıp hakaretlerle ona vurmaya başlar. Kalfası onun bu tepkisi karşısında ne yapacağını şaşırıp bir süre kalakalır sonra da onun çantasıyla sefer tasını yere fırlatıp gider.

Bugünden sonra Yakup Kadri'nin kendine olan güveni tazelenir ve silahlara ilgi duymaya başlar. Çatıda babasından kalan silahları gizli gizli kurcaladığı bir gün çıplak ayağının üstüne tüfek düşünce annesiyle dadısı yanına koşar. Annesi onu ağlarken gördüğü hâlde hiçbir şey söylemeden tüfeği yerden alıp yerine koyar ve çıkıp gider. En ufak hastalığında bile telaşa düşen annesinin bu tavrı Yakup Kadri'nin canını her şeyden daha çok yakar. İlerleyen günlerde ayağı morardığı ve tırnağı kopmak üzere olduğu hâlde annesi onu sessizliğiyle cezalandırmayı sürdürür. Yakup Kadri onun dikkatini çekmek için geceleri kâbuslar görüyormuş gibi sesler çıkarır ve onu telaşa düşürecek şeyler yapar ama hepsi boşa çıkar. Annesi hiç ilgilenmez.

Sonunda ablası Yakup Kadri'ye annelerinin bu tavrının asıl sebebinin onun tüfekle oynaması değil, uzun zamandır sergilediği kabalıkları olduğunu, hatta annelerinin oğlunun düzgün bir adam olamayacağını düşünerek ağladığını söyleyince Yakup Kadri gözyaşlarına boğulur ve tüm kötü davranışları için annesinden özür diler.

Bu olaydan sonra okuldaki hocası onu ve mutasarrıfın torununu kendi kürsüsü hizasındaki en ön sıraya oturtur. İkisinin kimseyle konuşmasına izin vermez. Teneffüslerde bile çocuk kalabalığının arasına karışmaya yeltendiklerinde onlara engel olur. Yakup Kadri daha sonra, annesinin okul müdürünün evine gittiğini, kendisinin kötüye giden hâlden şikayet ettiğini, okul müdürünün de onu diğer çocuklardan etkilenmemesi için böyle ahlâki karantinaya almaya karar verdiğini öğrenir.

Hatice

Aydın vilayetinin en neşeli günleri Nevruz Bayramı için düzenlenen mesir şenliklerinde yaşanır. Herkes yazlık elbiselerini giyip meydana koşar ve itişip kakışarak mesir macunlarını yer. Yakup Kadri de ailesiyle birlikte Yıldız bacının kiraz yaylasındaki evine gider. Ailedeki herkes burada yalnızca bir gece kalırken o, Âfet ninesiyle beraber birkaç gün daha kalır. Bugünlerde onunla Yıldız bacının kızı Hatice ilgilenir. Günlerini bir kiraz ağacının altında iki erkek çocuğu gibi oynayarak geçirdikleri hâlde gece yan yana uzanınca Yakup Kadri sarılıp onu öpmek ister. Onu düşünerek uykuya dalar, rüyalarında onu görür, sabahleyin de ona sokulmuş hâlde uyanır.

Hatice'nin babasının oyuncak ve fişek sattığı bir dükkânı vardır. Bir gün evinin bahçesinde Hatice'yle birlikte fişeklere kükürt ve barut doldururken birden bir patlama olur ve Hatice'nin bütün vücudu yanar. O sırada Yakup Kadri annesi ve ninesiyle otururken patlama sesini duyarlar. Ninesi ne olduğunu öğrenmek için sesin geldiği yere gidince Yakup Kadri de gizlice onu takip eder. Haticelerin evinde patlama olduğunu öğrenir öğrenmez onların evine koşar ve Hatice'yi bir yer yatağında, çenesine kadar yorgan örtülmüş bir hâlde kararmış bir yüzle etrafındaki insanlara gülümserken görür. Hatice onu fark edince "Korkma gel küçük bey" der ancak Yakup Kadri hiçbir şey söylemeden koşarak eve geri döner. Hatice de hayatını kaybeder.

Yazlar

Yakup Kadri ve ailesi yazları Yıldız bacının yayla evinde, Hulusi Bey'in bağ evinde ve İzmirli akrabaların çiftliklerinde zaman geçirir ancak İkbâl Hanım köylü âdetlerine ayak uyduramadığı için canı sıkılır. Mesela bir sofranın etrafında tek bir siniden dip dipe yemek yemek onu tiksindirir. Geceleri yattıkları odanın, onlara verilen nevresimlerin temizliğini beğenmediği için misafir olduğu hâlde temizliğe girişerek bazı zamanlar ev sahiplerini de huzursuz eder. Yakup Kadri kendisinin mutluluğunu paylaşamayan annesinin bu hâlden rahatsız olur.

Ancak arkadaşlarının çoğu yazlarını bağ evlerinde geçirdikleri için eve döndüklerinde de yalnız kalır. Öğle vaktine kadar kendi başına oynayabildiği tüm oyunları oynar ama zaman bir türlü geçmek bilmediği için kendini hapis hâlinde gibi hisseder. Bir gün can sıkıntısıyla civarda dolanırken tanımadığı bazı çocukların halka hâlinde yere çömelmiş oyun oynadıklarını görür. Ne yaptıklarını anlamak için onları uzaktan seyrederek. Çocuklar ortalarındaki bir kemik parçasını oradan oraya sürüklemektedir fakat onu fark edince kaçıp giderler. Sonraki gün tekrar onları seyretmeye gittiğinde onu aralarına almazlar ama kendilerini seyretmesine izin verirler. Yakup Kadri yalnızlığından bir nebze olsun kurtulduğu ve kendi ailesi gibi yaylada veya bağda evi olmayan ailelerin çocuklarıyla tanıştığı için kendini daha iyi hisseder.

İkbal Hanım'ın Anlattıkları

Bazı geceler Yakup Kadri ve ablası duydukları baykuş sesinden korkarak annelerine sokulurlar. İkbal Hanım da bu sesteki korkmasına rağmen belli etmemeye çalışarak onları oyalamak için bazen yüksek sesle roman okur bazen şarkı söyler bazen de dans eder. Yakup Kadri'yle ablasının hâlâ korku içinde baykuşu dinlediğini anlayınca da çocukluk ve gençlik anılarını anlatmaya başlar. Yakup Kadri annesinin söylediği bazı şeyleri anlamasa bile onu can kulağıyla dinler. Dinlerken hayalinde adeta bir masal dünyası canlanır.

Annesiyle babasının evlenme hikâyesini de bu şekilde öğrenir. Buna göre, Mısır'da Arabî adlı bir adam tüm köylüleri hidiv ailesine ve hükümete karşı kıskırtır. "Mısır Mısırlıdır" sloganlarıyla başlayan ayaklanma Türklerle Çerkeslerin katledilmesine kadar varınca Hidiv İsmail Paşa ve akrabaları İskenderiye'ye kaçır. İkbal Hanım İsmail Paşa'nın yeğeninin hânesinde evlatlık olduğu için o da kaçır. Birkaç gün sonra Kahire düşer. İsmail Paşa hükümetin emriyle İstanbul'a gider. Yeğeni İbrahim Paşa ise annesi Şemsi Hanım'ın ısrarıyla İzmir'e gitme kararı alır. Şemsi Hanım, Karaosmanoğlu Yakup Paşa'nın evlatlığıdır ve Yakup Paşa başına bir bela geldiğinde mutlaka İzmir'e gelmesini tembihlemiştir.

Fakat İzmir'e geldiklerinde Karaosmanoğlu ailesinin pek bilinmediğini görürler. Yakup Paşa'nın yeğenleri Kadri ile Nazif iyi bir ailenin kızlarıyla evlenmiştir ancak her ikisi de Manisa'da ikamet etmektedir. Üstelik Kadri Bey eşinden ayrı yaşamaktadır. O yüzden onları Yakup Paşa'nın diğer akrabaları ağırlar. Bir süre sonra Kadri Bey onları kız kardeşiyle birlikte yaşadığı Manisa'daki konağına davet eder. Burada bir süre kalırlar ancak Şemsi Hanım kimseye daha fazla yük olmamak için Mısır'a dönmeye karar verir. Kadri Bey'i çok sevdiğinden onu İkbal Hanım'la evlendirir. Böylece Kadri Bey de Mısır'a gider.

Dini Deneyimler

Yakup Kadri Ramazan aylarını büyüklerin arasına karışma fırsatı yarattığı için çok sever. Gündüzleri okul kısa sürdüğü için Cemal ile birlikte camileri gezer ve namaz sonrası verilen vaazları dinler. Hoca kıyamet gününü, mahşeri ve cehennemi çok canlı tasvir ettiği için onu heyecanla takip eder. Fakat bazen hocanın ona bakarak konuştuğunu zannettiği için de korkar. O yüzden Ramazan boyunca vaktinin çoğunu ailecek bağlı oldukları Rufai tarikatının mescidinde geçirir.

Fakat birkaç yıl sonra şeyhin damadı olan Vehbi Efendi'nin rakı içtiği ve Bektaşî olduğu dedikodusu yayılır. Rakı içmek hoş görülür ancak Bektaşîliğin Manisa halkı için katillikten ve hırsızlıktan farkı yoktur. Hatta Kadri Bey hayattayken kız kardeşiyle Bektaşî olduğu için görüşmeyi kesmiştir. Yakup Kadri, Vehbi Efendi'nin halasını her ziyarete geldiğinde onunla değişik bir tarzda selamlaştığını görünce halasıyla ilgili duyduklarının doğru olduğunu düşünür. Fakat Rufai tarikatındaki insanların ayinlerinden de hoşlanmaz. Zira bir araya toplanan erkekler korkutucu sesler çıkararak zikir çeker ve zaman zaman da taşkın hareketlerde bulunur.

Yakup Kadri'nin asıl sevdiği dini mekân Mevlevihânedir. Burada tatlı tatlı sohbetler edilir, ara sıra da halka hâlinde oturarak ceviz büyüklüğünde taneleri bulunan dev bir tesbihle sessizce fakat hep birlikte zikir çekilir. Yakup Kadri burada dinleme ve zikir çekme konusundaki gayretini ispat edince sema yapmaya hak kazanır. Eğitim için önce yuvarlak bir tablanın üstünde dönmeye başlar. Tablanın ortasındaki çiviye sol ayağının orta parmağıyla baş parmağı arasına sıkıştırıp vücudunu bir silindir gibi döndürür. Bu çalışmalarını annesi onu başında bir derviş külahıyla görene dek sürer. Zira onun ilerde bir zabıt, kumandan ve paşa olmasını isteyen annesi onu görür görmez kaşlarını çatar ve yüzünü asar. Yakup Kadri de onu üzmemek için Mevlevî tekkesinden uzaklaşır.

Mutasarrıfın Torunu Refik

Okulda hocaları uyuklarken tüm öğrenciler soğuktan titreyerek Kuran okur. Fakat bir gün mutasarrıfın torununu Kuran'la oynarken gören hoca onu falakaya yatırmak ister. Sınıfın en güçlü çocukları onu yere yatırır ancak onlara göre lüks görünümlü ayakkabılarını nasıl çıkaracaklarını bilemedikleri için kalakalırlar.

Yakup Kadri, mutasarrıfın torunu Refik'le birlikte sınıftaki tek ayakkabısı ve pantolonu olan çocuktur. Hoca onları aynı sıraya oturtuktan sonra birbirleriyle arkadaş olmuşlardır. Bir gün Refik, Yakup Kadri'ye yeni aldığı çakıyı, Yakup Kadri de ninesinin İzmir'den getirdiği bir oyuncağı gösterir. Bunları değiş tokuş yapmak isterler ama Refik çakısı için fazladan para ister. Yakup Kadri o anlarda arkadaşının bu tüccarca tavrı nedeniyle onun adına utanır. Mutasarrıf, onun akrabalarından birinin kiracısı olduğu için Refik, Manisa halkının çoğu gibi Yakup Kadri'nin zengin akrabaları gibi refah içinde yaşadığını zannetmektedir ve davranışının sebebi budur.

Vehibe Hanım

Uzun kış geceleri onları ziyarete gelen komşulardan biri Vehibe Hanım'dır. Vehibe Hanım, Mısır'da kaldıkları sırada Yakup Kadri'ye dadılık eden Hediye'nin annesidir. Etrafındaki herkesi İngiliz mizahıyla güldüren bir kadındır. Mesela evin kedisi kusmak için öğürdüğü sırada onu dışarı çıkarmak isteyenleri kedinin belki de söyleyecek bir şeyi olduğunu söyleyip durdurur veya pencereye birisi vurup içerdekilerden birine babasının geldiğini haber verdiğinde odadaki genç kadınlar dururken en yaşlı kadına dönüp büyük bir ciddiyetle babasının geldiğini, artık eve dönme vakti geldiğini söyler.

Ancak hayatı trajedilerle doludur. Kızı Hediye Manisa'ya geldikten bir süre sonra evlenmiş ve genç yaşta hayatını kaybetmiştir. Vehibe Hanım'ı da Manisa'nın ünlü kabadayılarında biri kaçırmış, Vehibe Hanım evli bir kadın olarak başına gelen bu şeyin onun adını lekelediğini söyleyip adamla tartışmış, o sırada tam karşısında oturan kabadayı ona beş el ateş etmiş ancak ilk kurşun masadaki el lambasına isabet edince oda kararmış ve diğer kurşunlar da hedefini bulamamıştır. Vehibe Hanım başından geçen bu olayları komik bir şekilde anlatarak etrafındaki herkesi kahkahalara boğar. Bazı gecelerde İkbâl Hanım'ın sesli okuduğu Fransız romanlarındaki kötü kalpli erkekleri ikinci kocasına benzeterek onlara lanetler eder.

Monte Kristo Kontu

Yakup Kadri'nin Mevlevilikten uzaklaştığı sırada mahalleye Hulusi Bey'in askeri okulda okuyan yeğeni Osman gelir. Herkes ondan o kadar övgüyle bahseder ki Yakup Kadri de büyüdüğünde onun gibi askeri okula gitme hayali kurmaya başlar. Ancak uzun kış gecelerinde annesi *Monte Kristo Kontu*'nu okumaya başlayınca bu romandan çok etkilenir ve her gün okuldan gelir gelmez romanın başına oturup üç yıldan beri öğrenemediği okuma-yazmayı söker. İmrendiği kişilerin hepsi zihninden birer birer silinir. Ne Mevlevi dervişi ne de asker olmak ister. Artık benzemek istediği tek kişi Monte Kristo Kontu'dur.

Temalar

Hâne Yakup Kadri'nin annesi de babası da Osmanlı Hanedanı'nın küçük çaplı bir kopyası olan hânelerden gelmektedir. Bu hânelerde köleler, kalfalar ve diğer çalışanlar aile reisine bağlı aile üyeleri sayılır. O nedenle, Yıldız, Yıldız'ın kızı Hatice ve Lefter, Yakup Kadri'nin hayatında bir akraba gibi yer alırlar.

Statü Kaybı Yakup Kadri hayatının ilk yıllarını Mısır'da saraylı bir çevrede geçirir fakat babası Kadri Bey'in hastalığı sonucu Manisa'ya göç etmek zorunda kaldıklarında Karaosmanoğlu Ailesi varlıklı bir aile olarak bilinmesine rağmen Kadri Bey'in eski arkadaşı Hulusi Bey dışında kimseden destek görmezler. Alışkın oldukları hâne sistemini sürdüremezler.

İmtiyaz Deneyimledikleri statü kaybına rağmen, hem İkbâl Hanım hem de Yakup Kadri kendileri ve diğer insanlar arasında ayırım gözetmeye devam eder. Okul arkadaşlarının kendisiyle benzer hayat standartlarına sahip olmaması Yakup Kadri'yi rahatsız eder. Örneğin, onların temizlik konusundaki ihmalkârlıkları onun için katlanılması zor, tiksinti verici bir hoşnutsuzluk kaynağıdır. İkbâl Hanım da yazları misafir olarak kaldığı evlerin koşullarından hoşnut kalmaz ve bunu istemeden de olsa ev sahiplerine belli eder. Oğlunu kendisi gibi saraylı alışkanlıklarıyla yetiştirmek istediği için okul müdüründen onu diğer çocuklardan kötü etkilenmemesi için kayırmasını talep eder. Böylece Yakup Kadri'nin arkadaşlık edebileceği düzeyde görülen tek çocuk mutasarrıfın torunu olur.

Çatışma

Yakup Kadri okulda sıradan ailelerin çocuklarıyla zaman geçirdikçe annesinin ona aşılamaaya çalıştığı ahlâki niteliklerle içten içe çatışmaya başlar. Bu çatışmayla evde ve okulda iki ayrı kişilik geliştirerek baş etmeye çalışır. Sonunda bu duruma annesi ve hocaları müdahale ettiğinde kendisinin arkadaşlık edebileceği düzeyde görülen tek çocuk mutasarrıfın torunu Refik olur ancak Refik, onun gerçekliğini kavramaktan uzak bir çocuktur. Okuldaki diğer çocuklar onun cebindeki cüzdanı çalacak kadar ahlâksızdır ancak akrabaları varlıklı olduğu için onun da varlıklı olduğunu düşünen Refik de fırsatını bulduğunda onun bütün cep harçlığını almaya çalışacak kadar faydacıdır.

Ezilmiş Kadınlar

Yakup Kadri ezilmiş kadın hikâyelerine karşı duyarlıdır. Büyükbabası İzzet Bey'in herkesin hakkında övgüyle konuştuğu rahmetli eşi Zahide Hanım hakkında hiç iyi bir söz etmemesi, üstelik kız kardeşinin cariyesinden çocuk sahibi olarak onun ölümüne sebep olması onu rahatsız eder. Babasının rahmetli annesi Zahide Hanım'ı yüceltmesine rağmen kendi eşi İkbâl Hanım'a ihanet etmesi ve bir teşekkürü bile çok görece kadar kaba davranması da bir o kadar rahatsızlık vericidir. Bu nedenle, çevresindeki erkeklere dair gözlemleri tutarsızlıklar içerirken kadınlara dair gözlemleri baskı ve sindirilmişlik içerir.

Bibliyografya

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Anamın Kitabı*. İletisim: İstanbul, 1983. [1957]